

Г. Є. Павлова,
к. е. н., доцент, Дніпропетровський державний аграрний університет

ПРИНЦИПИ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ

G. Ye. Pavlova,
Director of Education and Research Institute of Economics, Ph.D., Associate Professor, Dnipropetrovsk State Agrarian University

PRINCIPLES OF MODERN SYSTEM OF STATE REGULATION OF THE AGRICULTURAL SECTOR

У статті проаналізовано і доповнено класифікацію принципів сучасної системи державного регулювання аграрного сектора, які направлені на забезпечення розширеного відтворення галузі та враховують таку їх сукупність: комплексність, цілісність, селективність, пріоритетність, концентрація мети і орієнтирів, прозорість та рівнодоступність ресурсів та інформації, гарантованість виконання зобов'язань держави, диференціація управління, нормативно-правова забезпеченість, оптимальність, оперативність.

In the article analyzed and added to the classification principles of the modern system of state regulation of the agricultural sector, aimed at providing extended play area and consider following their collection: complexity, integrity, selectivity, priority, concentration and goal orientation, transparency and rinvodostupnist resources and information; guaranteed performance commitments 'obligations of the state; differentiation control, regulatory-legal provision; optimality; efficiency.

Ключові слова: аграрний сектор, державне регулювання, ефективність, принципи.
Key words: agricultural sector, government regulation, efficiency, principles.

ВСТУП

Перехід України до ринкової економіки передбачає прийняття й реалізацію відповідних законодавчих актів; формування системи економічних інститутів державного управління; розробку й узгодження стратегії економічної, соціальної і науково-технічної політики; зміцнення умов функціонування ринкових відносин; регулювання пропозицій та попиту на товари; перерозподіл доходів населення і суб'єктів господарювання; стимулювання виробництва нової продукції; бюджетне фінансування регіональної політики; збереження навколишнього природного середовища.

У цьому зв'язку може йтися про наявність відповідних принципів державного регулювання аграрного сектора, що, як правило, відображено в діючій правовій системі: одні з них безпосередньо зафіксовані в правовій нормі; інші потрібно виводити із загального напрямку правового регулювання взаємин суб'єктів; треті закріплені в локальному законодавстві; четверті, хоча й не дістали конкретного відображення в законодавстві, але є такими, що пронизують систему законів і норм.

Основні положення сучасних теорій державного регулювання та необхідності їх здійснення в аграрному секторі викладені в працях відомих вітчизняних та закордонних вчених, таких як А.Д. Діброва, О.І. Ковтун, М.Х. Корецький, М.А. Латинін, Г.І. Мостовий, П.Т. Саблука, В.Я. Месель-Веселяка, М.Й. Хорунжий та ін.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Важливе місце в механізмі державного регулювання аграрного сектора займають принципи регулювання. Їх дотримання має забезпечити взаємоузгодженість економічних інтересів товаровиробників, суспільства та держави, а також уникнення суб'єктивізму під час втручання у функціонування ринкового механізму регулювання економіки. Дотримання науково обґрунтованих принципів забезпечує ефективне виконання державою економічних функцій.

Принципи (від латинського principium — основа, початок) державного регулювання економіки — вихідні положення, основні правила впливу державних органів на економіку при врахуванні конкретних умов господарювання з метою забезпечення її ефективного функціонування. Дотримання науково обґрунтованих принципів забезпечує ефективне виконання державою своїх економічних функцій [1].

Щодо формулювання принципів державного регулювання економіки, в тому числі і аграрного сектора, то сьогодні відсутній єдиний підхід. Механізм реалізації заходів державного регулювання економічних процесів повинен ґрупуватися на основоположних принципах, які також є складовим елементом концепції державного регулювання аграрного сектора економіки. Таким чином у роботі ставиться завдання удосконалити класифікацію принципів державного регулювання аграрного сектора в умовах системної модернізації національної економіки.

РЕЗУЛЬТАТИ

Позитивний досвід державного регулювання свідчить, що ефективна реалізація програм розвитку аграрного сектора економіки досягається тоді, коли система державного регулювання формується на основі реалізації певних принципів. Погрібний О.О. відмічає, що одним з принципів державного регулювання аграрного сектора економіки є створення однакових умов для розвитку всіх форм власності. Законодавство встановлює як рівність суб'єктів права власності, так і паритет форм господарювання, організованих на базі різних форм власності. Усі суб'єкти сільськогосподарського виробництва мають право провадити виробничу діяльність з метою одержання прибутку, який формує принцип волі підприємницької діяльності. Однак воля підприємницької діяльності передбачає не тільки незалежну практичну реалізацію цілей сільськогосподарських товаровиробників, але й визначення певних прав і обов'язків цих

виробників, а також визначення статусу органів влади і управління в сфері сільськогосподарської діяльності.

Крім наведених, велике значення мають принципи законності, поєднання галузевого й територіального розвитку, єднання і диференціації у підході до суб'єктів сільськогосподарської діяльності, взаємодії і взаємоузгодження діяльності всіх підприємств агропромислового комплексу, принцип досягнення кінцевих результатів у сільськогосподарському виробництві. Вони не є вичерпними у зв'язку з розвитком як аграрного сектора економіки загалом, так і самої системи державного регулювання сільського господарства зокрема [9]

На думку Ковтуна О.І., система державного регулювання економіки базується на додержанні таких принципів [4]:

- науковості, обґрунтованості — поєднання наукових основ державного регулювання економіки з практичними діями щодо втілення економіко-політичних рішень;

- формування системи державного регулювання економіки з урахуванням теоретичних основ і моделей економічної політики та існуючого досвіду здійснення державного регулювання в країні та за кордоном;

- раціональності, реальності — державне регулювання економіки повинно ґрунтуватися на реальних, а не ідеальних передумовах, не вступати у протиріччя із сформованою структурою господарства і раціональними діями індивідів;

- збалансованості, комплексності — єдність загальнонаціонального, регіонального і галузевого рівнів державного регулювання економіки, врахування особливостей фаз суспільного відтворення, окремих секторів і сфер господарства;

- пріоритетності стратегічних цілей — забезпечення досягнення стратегічної мети державного регулювання економіки за допомогою виконання поставлених тактичних цілей;

- принципу ринкової однаковості, тобто застосовність державних рішень до діяльності всіх без винятку економічних суб'єктів. Практичне додержання зазначених принципів залежить від багатьох чинників — від чіткості й однозначності обраної моделі і стратегії регулювання, адекватності методів державного втручання, компетентності й професіоналізму державних службовців. Останній принцип, наприклад, порушується найчастіше внаслідок застосування будь-якого пільгового режиму функціонування до окремої категорії економічних суб'єктів (малих або спільних підприємств, вільних економічних зон тощо).

На погляд Латиніна М.А. основними принципами державного регулювання розвитку аграрного сектора мають бути:

- пріоритетність та аграрний протекціонізм. Пріоритетність означає виділення основних соціально-економічних проблем розвитку країни, на вирішенні яких державі слід зосередити зусилля, зокрема на визначенні аграрного сектора як пріоритетної галузі економіки. Аграрний протекціонізм передбачає активне відстоювання інтересів аграрного сектора як усередині країни, так і за її межами;

- системність і комплексність. Системність означає те, що вплив держави повинен мати системний характер, а комплексність — необхідність використання державою всього арсеналу засобів та інструментів підтримки аграрного сектора, що є в її розпорядженні;

- передбачуваність і прозорість. Передбачуваність означає відповідність регуляторної діяльності цілям державної політики, а також планам з підготовки проєктів регуляторних актів, що дає змогу суб'єктам господарювання планувати свою діяльність. Щодо прозорості, то тут має бути наявною і загальнодоступною повна інформація про законодавчі та інші регуляторні акти, порядок їх виконання, роботу органів, які забезпечують їх виконання;

- послідовність і справедливість. Послідовність передбачає узгодження регуляторного акта з основними положеннями державної регуляторної політики, іншими прийнятими законодавчими та регуляторними актами. Справедливість означає забезпечення рівноправності всіх суб'єктів господарської діяльності;

- зрозумілість та ефективність. Зрозумілість полягає в тому, що регуляторні акти мають бути простими за змістом, не містити положень, що допускають двозначні тлумачення, у громадян і підприємців не повинно виникати труднощів із розумінням положень регуляторних актів. Принцип ефективності полягає в аналізі вигод від регуляторного акта, в дослідженні того, чи обґрунтованими є витрачені суб'єктами господарської діяльності, громадянами та державою кошти і чи є найефективнішим регуляторний акт з усіх можливих альтернатив досягнення поставленої мети;

- екологічна доцільність, що означає екологічний вимір державної регуляторної політики, тобто складовою державної регуляторної політики має бути стимулювання виробництва екологічно чистої сільськогосподарської продукції [6].

Хорунжий М. відмічає, що в основу державного регулювання розвитку аграрного сектора "має бути покладений принцип неперервності і комплексності управління процесом аграрних перетворень, за яким єдиним шляхом подолання відсталості і кризових явищ в АПК може бути надання в аграрній політиці статусу першорядного значення уже прийнятим законодавчим актам, розробка інших актів та організація роботи щодо їх виконання" [11].

Натомість, колектив вчених Національного наукового центру "Інститут аграрної економіки" під керівництвом П. Саблука вважає, що побудова аграрної політики має відповідати таким принципам: системності та комплексності; пріоритетності людини і селянина при визначенні як цілей, так і механізмів її реалізації; опори на науку в процесі розробки стратегії й тактик політичних рішень, а також результатів їх здійснення, що забезпечує реальність політики [10].

Кисельов С.В. виділяє такі принципи державного регулювання аграрного сектора: принцип аграрного протекціонізму, що передбачає захист аграрного сектора у взаєминах його з іншими галузями і регулювання імпорту продовольства в інтересах вітчизняних товаровиробників; принцип поєднання економічних і соціальних цілей, коли заходи державного регулювання враховують ціннісні орієнтації, поведінку різних груп населення; принцип програмного регулювання, що відображає форму здійснення впливу держави на аграрний сектор (розробка і реалізація різних програм — міжгалузевих, галузевих, продуктових, функціональних, регіональних) [3].

До основних принципів державного регулювання аграрного сектора Мостовий Г. відносить — аграрний протекціонізм; поєднання економічних і соціальних цілей; поєднання індикативності і директивності; програмне управління; комплексність; поєднання добровільності й обов'язковості участі у програмах; єдність і суперечливість стратегії економічної політики держави стосовно аграрного сектора [7].

А.Д. Діброва зробив спробу сформулювати власне бачення основних принципів державного регулювання аграрного сектора економіки:

- аграрний протекціонізм — пов'язано із забезпеченням продовольчої безпеки країни;

- гармонізація економічних інтересів сільськогосподарських товаровиробників, споживачів і держави;

- адресність — державна підтримка повинна безпосередньо спрямовуватись аграрним товаровиробникам;

— гарантованість — зобов'язання держави щодо підтримки сільськогосподарських товаровиробників забезпечується розробкою відповідних програм;

— рівнодоступність — господарства всіх категорій, включаючи фермерські господарства та господарства населення, повинні мати рівні права на державну підтримку;

— стабільність — зобов'язання держави перед аграрними товаровиробниками щодо забезпечення стабільності регуляторних механізмів розвитку галузі на відповідний період часу (до 5 років);

— ефективність — забезпечення ефективного використання фінансових ресурсів, що виділяються для підтримки галузі;

— дотримання міжнародних зобов'язань [2].

Підсумовуючи вищенаведене, можна дійти висновку, що вченими пропонується достатньо розгалужена класифікація принципів державного регулювання аграрного сектора економіки. Узагальнюючи вищенаведені підходи щодо основних принципів державного регулювання аграрного сектора економіки, зробимо спробу сформулювати власне їх бачення:

— принцип ефективності. Державне регулювання має передбачати кінцевий економічний ефект. Заходи державного регулювання мають здійснювати раціональну політику і виправляти такі негативні елементи ринку, як монополія та циклічність;

— принцип справедливості. Оскільки ринок виявляє нерівність людей, то держава за допомогою відповідних регуляторів має коригувати цю систему перерозподілом з метою встановлення певної справедливості засад. Це здійснюється через прогресивне оподаткування, запровадження політики підтримки доходів (допомога людям похилого віку, непрацездатним, багатодітним), страхування безробітних тощо;

— принцип стабільності. Забезпечує необхідний вплив на економіку з метою вирівнювання підйомів і нівелювання спадів ділового циклу, стримування безробіття, підтримки економічного розвитку. За допомогою заходів державної фінансової, податкової, зовнішньоекономічної та митної політики справляється вплив на рівень виробництва, зайнятість, інфляцію;

— принцип системності державного впливу. Передбачає комплексний, системний підхід до розв'язання економічних, соціальних, екологічних, зовнішньоекономічних та інших проблем;

— принцип адекватності. Потребує, щоб система державних регуляторів економіки та засоби їх застосування відображали реалії сучасного етапу соціально-економічного розвитку і політичної надбудови України як незалежної держави, а також оцінку загальної політичної та економічної ситуації. Досягнення виваженого державного втручання забезпечується тим, що державі передаються лише ті економічні функції, які не можуть ефективно виконувати самі виробники та інші суб'єкти ринкових відносин;

— принцип оптимального поєднання адміністративно-правових та економічних важелів. Адміністративні методи макроекономічного регулювання мають гарантувати формування оптимальної відтворювальної структури. Економічні важелі застосовуються з метою стимулювання ефективного використання ресурсів, виробничої та інвестиційної діяльності, розв'язання соціальних проблем. Передбачається також використання економічних механізмів і регуляторів у ході прийняття управлінських рішень;

— принцип поступовості та етапності. В умовах переходу до нової системи державного регулювання потрібно, щоб командно-адміністративні регулятори замінялись на економічні тією мірою, якою створюються об'єктивні умови — здійснюються процеси роздержавлення, приватизації чи стабілізації. Особливе значення для державного регулювання в Україні має врахування фактора часу. Доцільність і масштаби держав-

ного регулювання при розв'язанні національних, регіональних і галузевих проблем визначають необхідність урахування економії часу як умову найшвидшого розв'язання нагальних завдань;

— принцип забезпечення єдності стратегічного і поточного державного регулювання та його оперативності. Стратегічне державне регулювання має загальнодержавне значення. Мета його — зберегти економічний і соціальний стратегічні курси держави, закладені у програми реформ, а також у національні, цільові, комплексні та інші програми. З метою дотримання стратегічного курсу держава формує і контролює перелік ресурсів стратегічно важливого значення;

— поточне державне регулювання має на меті забезпечити реалізацію стратегічного курсу в умовах конкретної економічної та політичної ситуації, що зумовлює гнучкість системи державного впливу. Оперативне поточне державне регулювання спирається на різні види економічної політики: податкову, емісійну, кредитну, бюджетну, соціальну та інші.

ВИСНОВКИ

Механізм реалізації заходів державного регулювання економічних процесів повинен ґрунтуватися на основоположних принципах, які також є складовим елементом концепції державного регулювання аграрного сектора економіки. У роботі здійснена спроба сформулювати власне їх бачення: комплексність, цілісність, селективність, пріоритетність, концентрація мети і орієнтирів, прозорість та рівнодоступність ресурсів та інформації, гарантованість виконання зобов'язань держави, диференціація управління, нормативно-правова забезпеченість; оптимальність, оперативність.

Література:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. — К.: Ірпінь: ВТФ "Перун", 2005. — 1728 с.
2. Діброва А.Д. Державне регулювання сільськогосподарського виробництва: теорія, методологія, практика: [монографія] / А.Д. Діброва. — К.: Формат, 2008. — 488 с.
3. Киселев С.В. Государственное регулирование сельского хозяйства в условиях переходной экономики / С.В. Киселев. — М.: Институт экономики РАН, 1994. — 179 с.
4. Ковтун О.І. Державне регулювання економіки: [навч. посіб.] / О.І. Ковтун. — Л.: "Новий Світ — 2000", 2006. — 432 с.
5. Корецький М.Х. Державне регулювання розвитку аграрної сфери економіки України: [монографія] / М.Х. Корецький. — К.: Вид-во УАДУ, 2002. — 260 с.
6. Латинін М.А. Теоретичні підходи щодо визначення механізму державного регулювання розвитку аграрного сектора економіки України [Електронний ресурс] // Державне управління: теорія та практика — 2005. — № 2 / М.А. Латинін. — Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/DUTP/2005-2/txts/galuz/05lmaseu.pdf>
7. Мостовий Г.І. Агробізнес: державне регулювання / Мостовий Г.І. — Х.: Основа, 2002. — 300 с.
8. Новичков В.И. Аграрная политика: учеб. пособ. / В.И. Новичков, И.Б. Калашников. — М.: ИКЦ "Маркетинг", 2001. — 288 с.
9. Погрібний О.О. Аграрне право України / О.О. Погрібний. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: — <http://books.br.com.ua/themes/7/50>
10. Стратегічні напрямки розвитку агропромислового комплексу України / [за ред. П.Т. Саблука, В.Я. Месель-Веселяка]. — К.: ІАЕ, 2002. — 60 с.
11. Хорунжий М.И. Аграрна політика / М.И. Хорунжий: [навч. посіб]. — К.: КНЕУ, 1998. — 240 с.

Стаття надійшла до редакції 06.03.2013 р.